

שמעתא עמיקתא

גליון תקנ"ד | פרשת משפטים | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובב"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

שאל ספר מחברו ונקרעו דפים האם חייב לשלם

א. התחייבויות שואל. ב. חובת שמירה כשהנחה מהחפץ ללא משיכתו. ג. יש גם הנאה למשאל בהשאלת החפץ. ד. נשבר החפץ תוך כדי שימוש (קציע עמוד של ספר וכדו'). ה. שאל ספר קודש / שאל חפץ של מצוה. ו. חפצים / מקיים מצות גמיוח בשאלה. ז. ציוד הצלה. **א. התחייבויות שואל**

כתוב **בתורה** (שמות כ"ב פ"ג יג) "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם". ותנן **בב"מ** (צג) ארבע שומרים הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שומר חנם נשבע על הכל והשואל משלם את הכל. ופרש"י שומר חנם נשבע על הכל - על כל המאורעות הכתובות בשאר שומרים לחיוב הוא נשבע שכן עלתה לו, ופטור. על הכל - גניבה ואבידה ואונסין. וכת' **הטור** (סי' שמ) השואל את הפרה מיד כשנסתלקו הבעלים משמירתה חייב הוא בשמירתה ובמזונותיה אע"פ שעדיין לא משכה. וכת' **הב"י** (שם) דהיינו לענין שהוא חייב בשמירתה מאותה שעה, ונתבאר בסימן רצ"א (סי'ו) ובסימן שי"ז (סי'ם) שזה דעת הרי"י (עיי' תוס' צט. ד"ה כך תקנו) ו**הרא"ש** (פ"ו סי' טז ופ"ח סי' טו) דסי"ל שמיד כשקבל עליו לשמור, או שאמר הנח לפני, ונסתלקו הבעלים משמירה, חייב, אבל דעת **הרמב"ם** (שכירות פ"ב ה"ח ופ"א ה"ד) שאינו חייב עד שימשוך, ובמקום שמשיכה קונה. ועיי' **בב"י** (בדה"ב שם) שהביא ראהי **להרמב"ם** מהא דאיתא **בב"מ** (צא) ו**בכתובות** (נד) אמר רב פפא משעת משיכה אחייב במזונותיה. וזו תשובה נצחת על דברי הרי"י ו**הרא"ש** וצ"ע, ע"כ. ועיי' **בשו"ע** (סי' שמ ע"ד) שפסק **הרמב"ם**. ו**הרמ"א** (שם) פסק כהרא"ש. ו**הש"ך** (סי'ק ט) הביא בשם **תשובת נ' לב** (ח"א כלל יז סי' צו) דכיל המוחזק לומר קים לי כהרמב"ם, ע"כ. וכן פסק ה**הנתיבות** (ח"י סי'ק ט).

ב. חובת שמירה כשהנחה מהחפץ ללא משיכתו
ועיי' **בנתיבות** (שם ביאורים סי'ק ח) שכתב ששואל אף אם לא היה סילוק שמירה **אלא שנשתמש בה**, כגון ששאל ספסל לישב עליו בחצר המשאיל, או ספר ללמוד ממנו ולמד ממנו בלא הגבהה ומשיכה ונאנס ודאי חייב בזה, וראה **מב"מ** (צט) דאמר רב הונא השואל קרדום מחבירו ביקע בו קנאו, וכת' **השט"מ** (שם ד"ה אמר) דהא משיכה מחייב באונסין אף דלא תיקנו משיכה בשומרין, מ"מ חייב באונסין משום דקבלת הנאה של השואל הוי ככסף ובהנאה זו מחייב עצמו באחריות, ולפ"ז לרב הונא בביקע בו חייב באונסין אפי' בלא משיכה דהא איכא הנאה שימוש דהוי קבלת כסף. ולפ"ז הך דפליגי ארב הונא וסי"ל דתיקנו משיכה בשומרין סי"ל דאפילו משיכה קונה, אבל ודאי דסי"ל דביקוע ג"כ קונה, דלא מצינו שחולקין בזה, ואפושי פלוגתא לא מפשינן, ע"כ. ועיי' **בפת"ש** (שם סי'ק א) שהביא רק שהנתיבות מסתפק בזה. וצ"ע שלא הביא שמסקנתו דחייב. ו**הערוה"ש** (אות יז) פסק כהנתיבות. ובאמת כהנתיבות מבואר **במב"ש** (ח"א סי' רמא) הביאו **המהנ"א** (שאלה ופקדון סי' ה), ואע"פ ששם דחה דבריו לא לענין זה דחחו, עיי"ש. ועיי' **בטבעת החושן משי"כ** בזה.

ג. יש גם הנאה למשאל בהשאלת החפץ
ואיתא **בב"מ** (דג) שואל כל הנאה שלו (שבחנם הוא עושה מלאכתו, רש"י), והא בעיא מזוני, דקיימא באגם, והא בעיא נטירה, בנטר מתא, ואיבעית אימא לא יתימא כל הנאה שלו אלא אימא רוב הנאה שלו, ע"כ.
וכת' הקצות (סי' שמ סי'ק ה) דכללא דשואל שיהיה כל הנאה שלו, **והיכא דבעלים נהנין ג"כ הו"ל דין שוכר ופטור מאונסין**. ונראה דאפילו תנן השואל לבעלים פחות משה פרוטה תו לא הוי עלה דין שואל כיון דגם הבעלים נהנין מיהת. ואע"ג דשומר שכר לא הוי בשכרו בפחות משה פרוטה, מ"מ לגבי משאל סגי לה בפחות משה פרוטה כיון דהא לא הוי כל הנאה שלו, ועיין מ"ש בסימן ע"ב סי'ק ל"ד, ע"כ. ו**המהנ"א** (פ"ו סי' שמ) מפקפק בדברי הקצות. ועיי' **בפת"ש** (פ"י הגה ז).

ועיי' **במהנ"א** (שאלה ופקדון סי' א) שתמה על הפוסקים המובאים להלן דסי"ל שהשואל ספר קודש אינו בכלל שואל משום שהבעלים נפטרים מפרוטה דרב יוסף וממילא אין כל הנאה של השואל, דהרי בהשאל את הפרה דהמשאל נהנה במזונות ובנטירותא ואפ"י דין שואל יש לו כדמוכ **בב"מ** (דג) דלא בעינן כל הנאה שלו אלא רוב הנאה של שואל שעושה מלאכתו בחנים, ואע"ג דמטייה ליה הנאה לבעלים מ"מ כיון שהשואל עושה מלאכתו בחנים דין שואל יש לו, ואע"ג דאיכא אוקימתות אחרות שם מתוך דברי הפוסקים נראה דהכי עיקר, ע"כ. וכן הקשה **המנחת פיתים** (סי' שמ) על הפוסקים אלו.

והאור שמח (שאלה פ"א ה"א) כתב ליישב שהשואל בהמה נעשה כבעלים לשעת השאלה, ומה שנותן לה מזונות ומינטר לה, כשאר פרות שלו שנותן להן מזונות, ואטו פרה דידיה מי לא בעי למיתב לה מזונות, ולעצמו הוא שומרן שיעש מלאכתו, ולא נשאר לבעלים שם הנאה לשעה זו, ואין כאן בחינת שכר עבור השאלה, רק שזה צורת השימוש שאדם משתמש בשלו, אבל בשואל ספר הנתן פרוטה דר"י כילו השואל פרע פרוטה למשאל והוי רק שוכר, ע"כ.

ד. נשבר החפץ תוך כדי שימוש (נקרע עמוד של ספר וכדו')

איתא **בב"מ** (צו) שאם מתה מחמת מלאכה פטור, דאמר ליה לאו לאוקמא בכילתא שאילתה. וכן נקטו **הטשו"ע** (רס"י שמ). ועיי' **ברמב"ן** (שם) שכת' דבמתה מחמת מלאכה פטור כי **המשאל פשע בה דאיבעי ליה לעיוני בפרתו אם היתה ראויה למלאכה** וכיון דלא עיין ואושלה איהו דאפסיד אנפשיה. אולם **הנמוקי"י** (ב"מ נה: ברי"ף) כתב דפטור כיון שהשאלה **למלאכה ידע המשאל דאפשר דמתכחשא במלאכה ואפי"ה השאלה לו א"כ מתירה למיתה הלכך המשאל הוא דפשע בנפשיה**, ע"כ. ונפ"מ בין הטעמים בגוונא שודאי אין משום פשיעת המשאל, כגון שהתקלקל שנקרע אי מדפי הספר שהשאל וכדו', דלפי טעם הרמב"ן אין משום פטור דמתה מחמת מלאכה, משא"כ להנמוקי"י, כי הרי ידע שאפשר שתשבר בזמן עשיית המלאכה ומ"מ השאלה. ועיי' **בשמענתא עמיקתא** גליון תט"ו שבארנו שדעת **השו"ע** כסברת **הנמוקי"י**, ודעת **הש"ך** כסברת הרמב"ן, ואפשר שגם נזי סברת הרמ"א. וכן **המהנ"א** (סי' ד) דן במי ששאל ספר כדי ללמוד בו ונתקלקל הספר מחמת מה שלמד אי חייב השואל, וכתב דלפי טעם הרמב"ן הנ"ל השואל חייב לשלם, וצידד שם להלכה כסברת **הנמוקי"י**, וכתב דלפ"ז יראה דבנ"ד פטור השואל שהרי ידע המשאל שיתקלקל הספר בקריאתו ואפי"ה השאלו, עיי"ש.

אלא דשוב העירוני **שהרמב"ן** (ב"מ כט.) כת' שמי ששאל ספר העומד לעיין בו אם נקרע פטור כי על דעתא דהכי השאל לו, ומבואר דסי"ל דכל דאדעתא דהכי אושלי פטור, וכ"כ להדיא בשמו **החי' הרי"ן** (ב"מ שם) ו**הריטב"א** (החדשים שם). הרי שאף הרמב"ן מודה לסברת הנמוקי"י. ולפ"ז יוצא דכ"פ בכל כגון בנ"ד אין להוציא ממון.

ה. שאל ספר קודש
ועיי' **בב"י** (סי' עב) שהביא בשם **תשובת הרי"ן** סימן י"ט שכתב על ראובן שהשאל לשמעון ספר א' ושמעון הניח בידו ספר אחר למשכון או לזכרון ובאו שוללים בבית שניהם ושללו גם אותם ספרים ולימים החזירו לראובן הספר שהיה בידו משכון, דחייב להחזירו לשמעון. וכן פסק **הסמ"ע** (סי' עב סי'ק בא).

ועיי"ש **בר"י** שכתב שראובן חייב כע שמעון פטור, דשמעון אינו בכלל שואל אלא בכלל שומר שכר שפטור מאונסין לפי שראובן כשהשאל לו ספר מצוה עבד כמבואר **בב"מ** (טט.), וכיון דמצוה קא עביד נמצא שאין כל הנאה של שואל שאף המשאל נהנה משום פרוטה דרי' יוסף, הילכך כי היכי דהמלוה על המשכון קרינן ליה ש"ש משום דמצוה קא עביד כדאיתא **בב"מ** (פג), ושומר אבדה נמי הוי ש"ש מהאי טעמא גופיה כדאיתא **בב"ק** (נו.), הכא נמי המשאל נהנה בדבר משום פרוטה דרב יוסף, והוה ליה כהשאלני ואשאלך דהכא נמי אין כל הנאה של שואל, הילכך חזר שואל זה להיות ש"ש, ולפיכך נ"ל ששמעון פטור כיון שנאנס הספר מיידו וראובן חייב להחזיר לו אותו ספר שהניח שמעון בידו למשכון, ע"כ.

וכן הביא **הש"ך** (שם סי'ק כט), וכתב **שהרי"ן** לטעמיה אוזיל דסי"ל **בשבעות** (כה: ברי"ף) דהלכה כרב יוסף, וא"כ להפוסקים כרבה הוי שואל גמור וחייב באונסים, וא"כ לדידן הוי ספיקא דדינא והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואין ראובן חייב להחזיר לשמעון אחריו שהוא מוחזק, ולא הי"ל להסמיך לכתוב דברי הרי"ן בפשיטות, ע"כ.

פניני הלכה

האם אבל יניח תפילין דר"ת

א. איתא בב"מ (טו) אבל אסור להניח תפילין, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך (ליחזקאל כ"ד י"ז) מכלל דכו"ע אסור. ואמרין שם (פא) דהלכה כרי' יהושע. וכדאמר ריב"ל ביום ראשון דכתוב ונחמתי כיום מר (עמוס ח' י'), אבל משני והילך מניח. וכתב **הרי"ף** (גג) ומסקנא אינו אסור אלא ביום ראשון בלבד, אבל ביום שני מותר, וכיון דהניח שוב אינו חולץ ואפי' באו פנים חדשות. וכתב **הרא"ש** (פ"ג סי' ל"ז) דמ"ש רב אלפס דאינו אסור אלא יום ראשון בלבד, לפי שיום ראשון כולו אסור, אבל שני אינו אסור אלא מקצתו, וכדאמר ריב"ל דמשני והילך שרי, ויראה דמיד בהנץ החמה אמרין מקצת היום ככולו. אולם **הרי"ן** בסוכה (יא: ד"ה אבל) כתב דמדברי רי"ף נראה דלא מיתסר ביום שני כלל, ואף **הרמב"ם** (אבל פ"ד ה"ט) כתב כן. וכתב **הרמב"ן** (תורת האדם ענין אבילות ד"ה הנחת תפילין) דאפשר לטעמא דאף דלילה לאו זמן תפילין אפי"ה עולה למקצת היום.

ולדינא כתב **המהנ"א** (פ"ג סי' ל"ח) - אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין. מכאן והילך חייב אפי' באו פנים חדשות. אמנם ביו"ד (סי' שפ"ח סי"א) הוסיף וכתב - אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון, ואחר שהנץ החמה ביום שני מותר להניחם.

וכבר עמד בזה **במג"א** באו"ח (סי'ק ה) וכתב מכאן והילך חייב - משמע דחייב מיד, אבל ביו"ד סי' שפ"ח כתב אחר הניח החמה.

ב. והנה בפשטות אדם הרגיל להניח תפילין דרש"י ותפילין דר"ת, הרי שבימי אבלו דין תפילין דר"ת כדון תפילין דרש"י.

אולם מצינו בשו"ת **הרמ"ע מפאנו** (סי' ק"ח) שכתב גבי ט"י באב דהיה מנהגם שלא ליבטל ממצות תפילין גם בט"י באב שחרית, כיון דהיא אבלות ישנה ולא חמירא כל מיום ב' אבלות גמורה אפי' על אביו ואמו, אך לא הו מניחים אלא של רש"י בלבד. עיי"ש. וא"כ אפשר דה"ה לענין ז' ימי אבילות דהא דמי להו לחדדי.

אלא לדכא' כל דבריו הם ע"פ הסוד כמו שראה מדבריו שם, דאילו לפי הפשט דמניחם מספק, מ"ל ימי אבילות או שאר ימים, הא כל דמניח תפילין דרש"י, למה לא יניח נמי תפילין דר"ת.

ואכן **המהנ"א** (שכ"ה סי' תקנ"ה הגהות ב"י סי'ק א') הביא דברי הרמ"ע מפאנו, וכת' דאין הוראה זו נכונה בעיניו דכיון דהמניחים ב' יוגות טעמם מפני הספק דאולי לקרות דר"ת עיקר, ואין יעיד בעצמו עדות שקר תפילין ק"ש בלא תפילין, וסי"ל דט"י חייב בתפילין ככל יום, למה לא יניח ג"כ שני יוגות. דאם תפילין דר"ת הם הכשרים קרא ק"ש של בוקר בלא תפילין. אלא דאף ע"פ הסוד לאו מילתא פסיקתא היא דמצינו **בברכ"י** (או"ח סי' ל"ח סי'ק ד) דכתב - יש שכתבו משם האר"י זצ"ל לא יניח תפילין דר"ת. אבל ראיתי למופת הדור המקובל המופלא קדוש יאמר לו כמהר"ר שלום (נר"ו) שהניח תפילין דר"ת בימי אבלו, ואמר נמי שבכתבי מהר"ח זצ"ל האמיתיים הם נמצא זה, ולדעתו יש להניחם בימי האבל.

ובסי' תקנ"ה (סי'ק א') הביא דברי הרמ"ע, והשגת הכנה"ג עליו, וכתב דדברי הכנה"ג ע"פ הפשט, אמנם דברי הרמ"ע מפאנו הם על דרך האמת, כמבואר בתשובתו. ומ"ש הרב המני"ח בהלכות קטנות (ח"ב סי' קל"ט) דכתוב בכתבים שהיה מניחם האר"י זצ"ל לא ראיתי כן לא בספר הנונות ולא בקיצורים ובלקוטים. והדר הביא דחזא לרש"י (נר"ו) דהיה מניחם בימי אבלו ותשעה באב ואמר שהעמיק בסודן של דברים עיניו יחזו שכן עיקר.

אולם למעשה ביו"ד שני אבלות (סי' שפ"ח) כתב הכרכ"י - דהנהוג להניח שני יוגות תפילין דרש"י ור"ת כתבתי באו"ח סי' ל"ח אות ד' דפליגי בה מארי רזין אם יניח תפילין דר"ת בימי אבלו עיי"ש, ונראה שב ואל תעשה עדיף. עכ"ל. הרי דאף דראה להרב הרש"ש דהניחם בימי אבלו מ"מ נקט למעשה דשב ואל תעשה עדיף. ועיי' **בבאר היטב** (או"ח סי' ל"ח סי'ק ה) דסתם וכתב דכתב האר"י ז"ל דאין להניח תפילין דר"ת בז' ימי אבילות.

המחנאי (שאלה ופקדון ס"א) תמה על הר"ן, דמשי"כ הדמשאל נהנה משום פרוטה דר"י, נרא' דלא שייכא הכא, שאין המשאל עושה מצוה בשעה שמשאל השרע עד דנימא דאי אידומן ליה עניי אפשיטא פטור מלמיה בה ריפתא, אלא בשעה שלומד שפירו בספרו איתי ליה מצוה לבעלים, ובאותה שעה ודאי דאי אידומן ליה עניי חייב למיהב ליה דלא אמרו אלא הוסיק במצוה פטור מן המצוה, ועוד קשה מהא **דבב"מ** צ"ד ע"ב דאמרו דלא בעינן כל הנאה שלו. ואע"פ שהשואל ספר ללמוד בו לית ליה הנאה הנאת ממון דמצות לאו ליהנות ניתנו, **ובב"מ** צ"ו ע"א איבעיא לן שאלה ליראות בה (להראות בו עשיר ויקיפו לו) מהו ממונא בעינן והאיכא, או דילמא ממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן וליכא, ולא אפשיטא (וכן פסק השו"ע ס"י שעו סעי' י' דהרי זה ספק, ואין מוציאין מידו), ולדעת הרמב"ם דס"ל דבעינן לא הוי אלא לענין שאלה בבעלים אבל לענין אונסין ה"ז חייב, ולע"ד נראה כן, עיי"ש.

ועיי"ש (גדרים ס"י כז) שאלה להסתפק במי ששאל שופר מחברו ונאנס או נגנב בידו מה דינו, מי אמרינן כיוון דלא חשיב הנאת הנאת ממון לא מתחייב כישאל, דהרי שואל לא מתחייב אלא כי מטיא ליה הנאת ממון דשואי פרוטה, ולא דמי לשואל **ספרים דמתחייב באונסין** כמו שהוכחתי בהלכות שאלה ופקדון ס"י ג' עיי"ש דספרים עשוין להשכיר כמ"ש בפרק המקבל משום דמפסדי במלמודיהו ולהכי כי השאלו לו מטיא ליה הנאה שמחלו שכירותו, אבל גבי שופר שאינו עשוי להשכיר כי השאלו לו לא מטיא ליה שום הנאת ממון. והביאו **הרע"א** (ס"י שמ על סעי' א). ולפי דבריו יש לדון שבזמננו שבדרך כלל הספרים שבתים אין הדרך להשכירם י"ל דפטור. (אבל ספרים שבספריות עומדות בדרך כלל להשכרה).

והתומים (ס"י ק) כתי' שממה שפסק **השו"ע** ע"י שמ"י סעי' א' דאין השואל רשאי להשאל, אפי' שאל ס"ת, שעושה מצוה בשאלתו, ואם השאל כחאריס, אפי' תקלקל מחמת המלאכה ששאלו בשבילה, חייב, משמע להדיא דהשואל ספר חייב באונסין. **והקצות** בס"י שמ"י (ס"ק א) תמה **מהשו"ע** הני"ל שפסק דאין השואל רשאי להשאל, אפילו שאל ס"ת דאמאי אינו פטור משום שמרויח פרוטה דרב יוסף. ועיי"ש (ס"י ע"ב ס"ק ד) שכת' דשואל ספר אינו חייב מדין שואל כי מצות לאו ליהנות ניתנו, והוי כשאלה ליראות בה דמבואר בס"י שמ"י [סעף י'] דפטור דממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן.

והנתיבות (ס"ק יז) דחה דברי הקצות דאשתמיטתיה משי"כ **הט"ז** (ו"י ס"י רכא ס"ק מג) דת"ת ליהנות ניתן, ועוד דהא יכול ללמד מתוכו לאחר בשכר, דהו ודאי מודה הוא בשואל שפ' שאינו של תורה דמיקרי ממונא דאית ליה הנאה מיניה דהוי כמשתמש בגוף החפץ, רק בלימד תורה סובר דלאו ליהנות ניתנה, ולימוד בשכר ודאי ליהנות הוא. דמטיא ליה נחשב הנאה בגוף החפץ, ולכן אפי' השואל משכירו לא חשיב שואל להתחייב באונסין. ועוד, דהא יכול להשכירו לאחר בתוך ימי שאלה במקום דלא שייך גביה אין השואל רשאי להשאל, כגון שילמוד בביתו דלא שייך שיבריחם או לאחד מבני ביתו [כמבואר ברמ"א סימן שמ"ה]. ועיי"ש דנ"י דודאי שואל ספר חייב באונסין, דכשעשה שואל דהיינו במשיכת חפץ לידו כבר נעשה המצוה ונתחייב שוב המשאל בפרוטה דרב יוסף. ועוד, דהא אין השואל נותן לו שכר, רק הוא נותן שכר לעצמו שעושה מצוה בשלו, רק כונת הר"ן היא דוקא בנתן לו משכון, כיון שע"י השאלה נתן לו משכון והחמת השיטוח וניעור של המשכון פטור מפרוטה דרב יוסף, והוי כנותן לו שכר במה שנותן לו משכון שלו לידו והוי כמקבל שכר מהשואל, משא"כ בשואל חפץ על משכון לא שייך פרוטה דרב יוסף, כיון דשאלת חפץ לאו מזה, ע"כ. ובדרך זו כתב **האור שמח** (ע"י). וע"י **במשובב** (ס"י ע"ב ס"ק יז) משי"כ בזה. **דברי משפט** (ס"י ע"ב ס"ק ב) שלמד **מהר"ן** דלעיל שאם א' אמר לחבירו הא לך דינר ותשאל חפץ ללוי, דאין לוי חייב באונסין, ואף שהשואל לא נתן כלום. וע"י **באמרי בינה** (הלואה ס"י ע"ד). וכתב **הר"ן** בתשובה סימן כ' על ראובן שהשאל לחבירו כוס של כסף והלה השאל לו בגד צמר ונאנס הבגד פטור דאין תורת שואל עליו כיון דאין כל הנאה שלו. והביאו **הב"י** (ס"י ש"מ).

ו. חפצים / מקיים מצות גמ"ח בשאלה
ולדעת **הר"ן** כלאורה ה"ה בכל השאלת חפצים יש משום הא דפרוטה דרב יוסף כי יש כאן משום מצות גמ"ח, וכן מבואר **ביראים** (מצוה קצ) שבשאלת כלים איכא משום מצות גמ"ח. והעירוני שכן הוא **ברש"י** (סוכה מט: ד"ה ובמזמון).

אולם ע"י **בתומים** (שם ס"ק יח) שכת' דאין בשאלת חפצים משום מצוה. וכן נקט **באמרי יוסר** (ח"א ס"י מה) בשם **הפנים יפות** על הפס' (שמות פ"ב פס' כד) "אם כסף תלוה". ועיי"ש **בפנים יפות** שהוכיח מהר"ן הני"ל דדוקא בחפץ של מצוה איכא משום פרוטה דרב יוסף, שדוקא כסף מצוה להלוות שאין למלוה שום הפסד בדבר, משא"כ השאלת חפצים שמתקלקלים ונפסדים מחמת מלאכה אין חיוב להשאל. (ועיי"ש שכתב דהרי גם בהלוואת מעות מצינו שאין חיוב להלוות כ"א כשהמלוה בטוח במעותיו, כגון שנותן לו משכון, כמבואר **בתוס'** (ב"מ פב: ד"ה מלוה), אבל בשאלה שאין לו עצה למשכנו שהרי אם ימשכנו על השאלה ייפטר השואל בלא"ה מדין שאלה בבעלים, ואף צויה להחנות להחייב בשאלה בבעלים, לאו כולי עלמא דינא גמירי ולא חייבתו תורה בכך). וכ"כ **החקרי לב** (ו"י ח"ג ס"י קח) שאין שאלה בכלל מצות אם כסף תלוה גוי, כי יש בזה חשש פחת והפסד, משא"כ בהלוואת מעות. וכן מבואר **בנתיבות** (שם). וכן נקט **האור שמח** (גדרים פ"ו הט"ז).

אולם **באהבת חסד** (ח"א פ"א נתיח"א אות 4) כתי' שיש מצוה בהשאלת כלים, ואין להקשות דכיון שיש מצוה להשאל כלל לכל אדם, יהיה כל שואל כלי פטור מאונס, דהא המשאל נהנה משום פרוטה דרב יוסף, ד"ל לאו מצוה גמורה היא כמו במשאל ספר לחברו. ועיי"ש דאמנם אי קשיא הא קשיא, בעני השואל ספר מחברו ונאנס אצלו, יחא פטור דהו ודאי מצוה גמורה להשאלו, ואולם כן ענין היטב, נמצא שלא שייך בזה ולומר שהוא משתכר, דהא מה"ט גופא אמר פטור משום דהוא עוסק עתה במצות השאלה דחייבו משום צדקה. א"כ הרי הוא נותן עתה צדקה, ומצא שאין משתכר בזה כלל. אולם לפי"ז גם דברי הר"ן הני"ל קצת מוקשים, אולם יש לחלק קצת דהתם באמת לאו צדקה היא, דאין זה בכלל די מחסורו, ורק מצוה היא שיעזור לחבירו שיוכל ללמוד תורה כו', ועיין בתומים ובקצות שהרבו להקשות על דברי הר"ן, וע"י בנתיבות שם, ע"כ. וע"י **בשמעתא עמיקתא** גליון מ"ח בענין גדר מצות גמ"ח.

ז. ציון הצלה
וכתב **הנתיבות** (ס"י שמ ביאורים ס"ק ו' סעי' ע"ב ביאורים ס"ק יז) דנראה במי ששאל חפץ לצורך הצלת נפשות שפטור, דלא גרע משאל ספר דמצוה קעביד המשאל. ואפי' שאל שלא לדעת ונאנס מידו פטור, דלא גרע מרודף שרדף אחר רודף ששבר כלים בין של הרודף בין של כל אדם דפטור כמבואר **בסנהדרין** (עד). כיון שיש בזה ג"כ הצלת אחרים, ודוקא נרדף שבא להציל עצמו חייב, אבל הכא שיש בו ג"כ הצלת אחרים פטור, דמשום שיש בו ג"כ הצלת עצמו לא גרע. וכן נ"ל ג"כ בלקח כלים של חבירו להציל מן הדליקה דפטור בנאנס מידו, דדליקה כסכנת נפשות דמיא דהא מחללין עליה שבת, ע"כ.

אולם ע"י **במשובב** (ס"י ע"ב ס"ק יז) שכתב דמ"ש הנתיבות שואל חפץ לצורך הצלת דליקה פטור, כמו רודף שרדף אחר רודף ושיבר כלים פטור בסנהדרין פרק בן סורק. אינו נכון, דדוקא התם פטור כדי שלא יהיו נמנעין מלהציל כיון שיהיו צריכין להתממה ולענין בדרך, כמ"ש **הרמב"ם** (חובל ומוציא פ"ה ה"י"ד) ע"ש, וגם שם לא מן הדין. אבל לשאל לו כלים הוי ממש מציל בממון חבירו, ולא מצינו שמתקענו על זה, דאפילו בנרדף עצמו לא תקינו זה. על כן אין דינו של הרמ"ח מחוור, ע"כ.

מ. ס. ק. נ. א. ד. ר. י. נ. א.

א' השואל חפץ מחברו חייב באחריותו על גניבה, אבידה, ואפילו על אונסין, כי התורה החמירה בזה יותר משומר שכר (שפטור מאונס), כי כל הנאה של השאלו שהרי בחנם הוא עושה מלאכתו. ומי"מ אם החפץ נשבר או הפסיק לפעול מחמת מלאכה פטור. ב' י"א שהאחריות חלה משעה שמשך הדבר הנשאל. וי"א שמדי שנסתלקו הבעלים חלה האחריות אע"פ שהשואל לא משך. ולמעשה אם החפץ הוזק לפני משך, המוחזק רשאי ליטעון קים לי כהמקילין. ג' לכל הדעות אף אם לא משך ולא היה סילוק שמירה אבל השתמש בחפץ, כגון ששאל סוסל ליטב עליו ברשותו של המשאל או ספר ללמוד ממנו ולמד בלא הגבהה ומשיכה, אף אם נאנס חייב. ד' השואל ספרי קודש אינו בכלל "שואל" אלא בכלל "שומר שכר" שפטור מאונסין כי המשאל מוקים מצוה בהשאלתו ונפטר מלתת פרוטה לעני בשעת השאלה, ועל כן אין כל הנאה של השואל. ויש חולקים. ולמעשה לא מוציאים ממון. ה' אע"פ שיש מצוה בהשאלת כלים, מ"מ השואל חייב באונסים. ומי"מ י"א שהשואל חפץ לצורך הצלת נפשות פטור, דלא גרע משאל ספר דמצוה קעביד, ואפי' שאל שלא לדעת ונאנס מידו פטור. ו' אם החפץ ששאל נשבר תוך כדי שימוש "מתה מחמת מלאכה", פטור. ז' י"א שטעם הפטור של "מתה מחמת מלאכה" הוא כי המשאל פשע בה כי היה לו לוודאות שהחפץ היה ראוי למלאכה, וי"א שכיון שהמשאל החפץ למלאכה ידע שאפשר שיישבר מחמת המלאכה ואע"פ השאלו, נחשב כפשעית המשאל. ונמצא באופן שודאי אין משום פשיעת המשאל כגון שנקרע דף של הספר תוך כדי שימוש וכדו', לפי ה"א הראשון אין בזה פטור של מתה מחמת מלאכה וחייב לשלם, כן אין הנוק מחמת פשיעת המשאל, אלא משא"כ לה"א השני כיון שידע שאפשר שישבר בזמן עשיית המלאכה ואע"פ השאלה, פטור וכיון שנתקן בזה הפוסקים א"א לחייב בה השואל.

וכ"כ בהלכות אבלות להגאון **אפרים זלמן פלאגיו** צ"ל (הנדפס על השו"ע - ס"ג) דתפילין דר"ת לא נייה כל ז' ימי אבלות. (ובחדושויו שם כתב דכ"כ בשם האר"י, והדר הביא דברי הברכ"י דכיון דפליגי בזה שב ואל תעשה עדיף.

וכ"כ **בבני יששכר** (מאמרי השבתות מאמר ג' ס"א א) דכתב **האר"י** (לקוטי תורה פי ויחי בטעמי המצוות) שלא להניח תפילין דר"ת שהם מצד המוחין דחכמה בימי אבלו, כי בימים האלה מסתלקין מוחין דחכמה. (ויש להעיר דאכן נמצא כן בליקוטי תורה דפוס וולנא, אבל בדפוס אמשטרדם אינו, ואף בדפוס וילנא נמצא כן רק בסוגריים).

וכן פסק **בערוה"ש** (ו"י ס"י שפ"ח ס"ב) דהנהגה בתפילין דר"ת לא יניחום כל ימי האבלות, וראיתי מי שכתב בשם האר"י ז"ל להניחם, ולא בר בר אשי תתום עלה, וכ"כ א' המקובלים (ברכ"י לאוולס), ופרט לפי הטעם המבואר בזוהר פי פתח ברע"מ ע"ש.

וע"י **בתשובות והנהגות** (ח"ו ס"י צ"ח) בקונטרס דינים והנהגות **הפרדס** דכתב דאין להניח תפילין דר"ת בימי אבל.

ג. אולם **האשל אברהם** (מבטשטשט - או"ח ס"י ל"א) כתב על דברי הרמ"ע מפאנו דמ"ש דאבל לא יניח תפילין דר"ת אין בזה הכרע כ"כ.

ובחסד לאלפים (לגרי"א פאפו צ"ל - ס"י ל"ח ס"ה) כתב דאע"ג דביו"ד כתב הברכ"י דשב ואל תעשה עדיף, מ"מ פעה"ק ירושלים נתפשט המנהג אצל הבאים בסוד ה' ע"פ דברי רבינו האר"י להניח שתיהן כדברי מהרש"ש ז"ל, וגם בתשעה באב בתפילת שחרית מניחים שתיהן בקהל חסידים במדרש בית אל.

וכ"כ **בבן איש חי** (ש"י פרשת חיי שרה אות י"ב) דכתב דנתפשט המנהג בעיר הקודש ירושלים, וגם בגדד, להניח האבל תפילין דר"ת כהוראת רבינו הרש"ש, ודלא כחיד"א שכתב דשב ואל תעשה עדיף. [וכ"כ בהלכות תשעה באב (ש"י פרשת דברים אות כ"ה) דיניח תפילין של רש"י ור"ת בבוקר בביתו ע"ש]. וכ"כ בספרו **עוד יוסף חי** (ש"י פרשת וירא אות ט"ז) דאע"ג דכתב החיד"א דנראה דשב ואל תעשה עדיף, כבר נהגו בזה כרבינו הרש"ש דטעמו ונמוקו עמו.

וע"י **בשולחן גבוה** ס"י תפילין ס"ק א' דהביא דברי וע"י כנה"ג לענין תפילין דרש"י ור"ת בטי' באב ובאבילות ע"ש, וע"י **ברוח חיים** (לגרי"ח פלאגי צ"ל) או"ח ס"י תקנ"ה, ובספרו **מועד לכל חי** (ס"י י' אות ס') דכתב דבטי' באב יניח תפילין של רש"י ור"ת אם נוהג וכן בכל יום ע"ש.

ואף **בנח החיים** (לגרי"ח סופר צ"ל - ס"י ל"ח אות כ"א) הביא דברי האחרונים הנזכרים דנהגו כהרש"ש להניח תפילין דר"ת אף בימי האבל.

העולה לרינא - י"א דאבל בז' ימי אבלות לא יניח תפילין דר"ת [וה"ה בטי' באב]. אולם יש שכתבו דאין צריך להמנע מלהניחם, וכן היה המנהג בירושלים.

כתבת ע"י
הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

עניני שבת קודש
לימוד התורה בשבת קדש (ו)

יום השבת מסוגל לכל מבקש חכמה ותורה - "והפן השני הוא ענין דק רוחני נכבד מאד.. והוא המצא לזה היום הנכבד סגולה נפלאה לעזר ולהועיל לכל מבקש חכמה ותורה, לפי שהיום הגדול והקדוש הזה הוא רושם ורמז אל הספירה השביעית הנקראת שבת והיא כפרוודור אל הטרקלין העליון הנקרא שבת הגדול שנדבר בו אחר זה. ולפי זה נמצא שהשבת הזה היא מקור הברכות והקדושות וממנה יקבלו הקדושה כל מועדי ה' המקודשים... ומכל מקום השבת הוא מקום ומקור קדוש וברוך אשר ממנו תמשך הקדושה והברכה לכל שמכין ומזמין עצמו לקבלה.

ובמדה השביעית הזאת קבלו ישראל את התורה באלה ושבועה כי הכל אצלם ענין וסוד אחד. וממנה ימשך לישראל הדברים בה כל האצילות המושפע בהם בשמרם מצוות התורה. ולזאת הסבה היתה באמת השבת שקולה כנגד כל המצוות לפי השבת היא סוד המדה שכל המצוות נתנו בה לישראל...".

(ספר העקידה, שער נה פרשת ויקהל)

נערך על ידי מו"ס "עבודת שבת קודש"